

การเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน

The moving professional personnel in Tourism and Medical to work among ASEAN countries

กัญญาณ อินทวงศ์¹ สุพจน์ อินทวงศ์² วรรณพร พุทธิภูมิพิทักษ์³ อุดม สมบูรณ์ผล⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) เพื่อศึกษาลักษณะความรู้ความเข้าใจ ความต้องการและการเตรียมความพร้อมของการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน (2) เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจ ความต้องการและความพร้อมด้านวิชาชีพ การเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนกับปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษา (3) เพื่อหาแนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน มีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาปีสุดท้ายที่เรียนในสาขาวิชาชีพที่สามารถย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรีในประชาคมอาเซียน ด้านการท่องเที่ยว ด้านการแพทย์ และพยาบาลศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเอกชนในจังหวัดปทุมธานีจำนวน 6 แห่ง จำนวน 384 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย แบ่งตามสัดส่วนของสาขาวิชา ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนจำนวน 6 แห่ง คือ (1) สาขาการท่องเที่ยวจำนวน 160 คน และ(2)สาขาแพทย์/พยาบาลศาสตร์จำนวน 224 คน และใช้กลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน ได้แก่ นักศึกษาบัณฑิตที่จบการศึกษา และนักวิชาการที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว ด้านการแพทย์ และพยาบาลศาสตร์ ผลการวิจัย พบว่า ลักษณะของการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน มี 3 ลักษณะตามระดับความสำคัญมากที่สุด 3 ระดับ ได้แก่ มีความรู้เกี่ยวกับการรวมตัวของประเทศสมาชิกอาเซียน มีความต้องการเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฐาน และมีความพร้อมเกี่ยวกับเข้ารับกรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการรวมตัวของประเทศสมาชิกอาเซียน จากผลการเปรียบเทียบจำแนกตามเพศ สาขาวิชาที่ต่างกันของนักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจ ความต้องการและความพร้อมในการเคลื่อนย้ายแรงงานไม่แตกต่างกันสำหรับ แนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน มี 5 ด้าน ได้แก่ 1)ด้านกายภาพ ได้แก่ มีความเข้าใจการได้รับค่าจ้างของประชาคมอาเซียน ต้องการย้ายถิ่นฐาน ต้องการได้รับค่าจ้างในระดับสากล 2)ด้านความมั่นคง ได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจการปฏิบัติตามข้อกำหนดของอาเซียนด้านวิชาชีพ 3)ด้านสังคม ได้แก่ เข้าใจการเปิดตลาดเสรีด้านวิชาชีพ 4)ด้านความก้าวหน้า ได้แก่ ต้องการเรียนรู้มาตรฐานสากลของอาเซียนต้องการพัฒนาทักษะความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพและภาษา 5)ด้านความสำเร็จ ได้แก่ การได้รับประกาศนียบัตรสมรรถนะวิชาชีพ พัฒนาศักยภาพตนเอง สามารถปรับตัวและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ : การเคลื่อนย้าย, บุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์, ประเทศสมาชิกอาเซียน

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

² อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

³ อาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจและรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

⁴ อาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจและรัฐประศาสนศาสตร์ สาขาการบัญชี มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น

Abstract

This research's purpose is to (1) Study aspects of understanding, demand, and preparation in moving professional personnel in Tourism and Medical to work among ASEAN countries (2) Compare understanding, demand, and professional readiness of moving professional personnel in tourism and medical among ASEAN countries and students' personal factors (3) Find the type of moving professional personnel in tourism and medical among ASEAN countries. The population including, last year students who study in the professional field that able to move skilled labor freely within ASEAN in tourism, medical, and nursing in 6 private universities in Prathumthani Province. For choosing sample size, using probability sampling by using convenience random, using systematic sampling from population. The population is 384, divided by proportion of 6 majors in private universities including; (1)major in tourism 160 people, (2)major in medical/nursing 224 people. The result revealed that types of moving professional personnel in tourism and medical to work among ASEAN countries. There are 3 types categorized by the most important in 3 levels including educated about integrating of ASEAN countries, Demanded for migration, and readiness for attending training for developing knowledge about integrating of ASEAN countries. As the result of comparing classify by gender in different faculty of students, the respondents' understanding, demand, and readiness in moving skilled labor are similar. For the guidelines of moving professional personnel in Tourism and Medical to work among ASEAN countries, there are 5 types including 1) physically, including understanding to be paid of ASEAN, demand to migrate, and to be paid in international standard rate. 2) Stability, including understanding to follow the regulations of ASEAN in profession. 3) Socially, including understand opening ASEAN professional free market. 4) Progressively, including demanding to learn the international standard of ASEAN, develop expert skills in profession and languages. 5) Successfully, including receiving professional competency certificate, enhancing individual potential, able to adapt and accept changes.

Keywords : The moving ,professional personnel in Tourism and Medical , ASEAN countries

บทนำ

ประเทศไทยถือเป็นผู้ริเริ่มและผู้นำในบทบาทของอาเซียนในด้านต่างๆ รวมถึงการริเริ่มผลักดันให้เกิด AEC ขึ้น โดยทุกๆ รัฐบาลที่ผ่านมามีได้ดำเนินนโยบายที่สนับสนุนกิจกรรมของอาเซียนมาโดยตลอด จะเห็นได้ว่า รัฐบาลให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่ AEC ในปี 2558 โดยจัดให้เป็นเรื่องเร่งด่วน ที่ต้องได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มรูปแบบ จึงพบว่าในปัจจุบัน หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน ทุกภาคส่วน ทุกองคาพยพต่างมีความตื่นตัวเพื่อหาความรู้ความเข้าใจ และสำรวจตนเองเพื่อนำไปสู่การเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน อย่างไรก็ตามเมื่อมีการเปิดเสรีใน 5 สาขา ประกอบด้วย สินค้า บริการ การลงทุน แรงงานฝีมือ และเงินทุนในภูมิภาคอาเซียนสิ่งที่ตามมาคือการหลั่งไหลจากที่หนึ่งไปสู่ อีกที่หนึ่ง ซึ่งก่อนการเปิดเสรีนั้นแต่ละประเทศโดยเปรียบเทียบรายอุตสาหกรรมมีความโดดเด่นไม่เท่ากัน และระดับการปกป้องธุรกิจภายในประเทศ ของแต่ละชาติสมาชิกก่อนการเปิดเสรีก็มีไม่เท่ากัน แต่ทั้งนี้ ความสามารถในการสร้างผลกำไรจะเป็นตัวแปรหนึ่งที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันหรือความอยู่รอดของแต่ละองค์กรในแต่ละประเทศ ซึ่งเมื่อต้องแข่งขันกันโดยเสรี ผู้ที่มีความสามารถทำกำไรได้สูงกว่า

ย่อมเหนือกว่าคู่แข่ง แต่ทั้งนี้ยังต้องพิจารณาตัวแปรอื่นๆ อีกหลายอย่างที่นำไปสู่การปรับสมดุลเชิงแข่งขันของธุรกิจ ไม่ว่าจะเป็นความได้เปรียบเรื่องวัตถุดิบ แรงงาน เทคโนโลยี นวัตกรรม ภาษา ความเข้าถึงตลาด ซึ่งทุกๆ ธุรกิจจำเป็นจะต้องมีการปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงนี้ เพื่อให้สามารถอยู่รอดต่อไปได้ (แสงแข บัญศิริและคณะ, 2557)

การเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีอาเซียนจะมีผลเป็นทางการโดยอาเซียนมีกลไกข้อตกลงยอมรับร่วมคุณสมบัตินักวิชาชีพ หรือ MRA (ASEAN Mutual Recognition Arrangement) เป็นคุณสมบัติขั้นต้นของแรงงานฝีมือในสาขาต่างๆ ที่ประเทศสมาชิกอาเซียนยอมรับร่วมกันซึ่งจะช่วยให้นักวิชาชีพอาเซียนสามารถเข้าไปทำงานในประเทศสมาชิกได้สะดวกมากขึ้น โดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนการตรวจสอบคุณสมบัติพื้นฐาน แต่ยังคงต้องดำเนินการขั้นตอนการเข้าเมืองอย่างถูกต้องตามข้อกำหนดของประเทศนั้นๆ สำหรับประเทศไทยได้ลงนามข้อตกลงยอมรับร่วมคุณสมบัตินักวิชาชีพแล้ว 7 สาขา คือ แพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล นักบัญชี วิศวกร สถาปนิก ช่างสำรวจ ส่วนวิชาชีพท่องเที่ยวอาเซียน ซึ่งเป็นอีกหนึ่งสาขาที่อาเซียนให้ความสำคัญและสมาชิก 9 ประเทศในอาเซียนมีการลงนามข้อตกลงยอมรับร่วมฯ เมื่อปี 2552 โดยไทยเป็นประเทศเดียวที่ยังไม่ได้ลงนาม เนื่องจากติดเงื่อนไขต้องผ่าน การพิจารณาของรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญของประเทศ แต่ในฐานะประเทศสมาชิกอาเซียน ไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงการเปิดเสรีอาเซียนได้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงดำเนินการเตรียมพร้อมมาเป็นลำดับ และปัจจุบันได้จัดทำมาตรฐานสมรรถนะ (competency standard) และหลักสูตรอบรมเพื่อรองรับสมรรถนะขั้นพื้นฐานของบุคลากรที่ประกอบวิชาชีพท่องเที่ยวใน 32 ตำแหน่งเสร็จเรียบร้อยแล้ว อีกทั้งยังมีความละเอียดมากกว่ามาตรฐานที่ MRA กำหนด (กระทรวงท่องเที่ยว, 2557)

ในขณะที่คนไทยสามารถไปทำงานในประเทศอาเซียนได้อย่างเสรีนั้น สภาวิชาชีพ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลมาตรฐานของอาชีพทั้ง 7 นั้นคงต้องมีการดำเนินการอย่างเข้มแข็งรัดกุมเป็นอย่างมากเพื่อรักษามาตรฐานของผู้จบวิชาชีพในสาขาอาชีพนั้นๆ ในไทยให้คงเดิมหรือยกระดับให้สูงขึ้นไปอีก ป้องกันมิให้เกิดการอ่อนด้อยในเรื่องมาตรฐานขององค์กรในการผลิตคน บางแห่งที่อาจใช้โอกาสนี้เพิ่มรายได้ในการเร่งผลิตคนในวิชาชีพเหล่านั้นจำนวนมากเพื่อตอบสนองตลาดที่ใหญ่ขึ้น มีฉะนั้นอาจส่งผลกระทบต่อโดยรวม อีกปัญหาที่อาจตามมาคือ บางวิชาชีพไทยเริ่มจะเข้าสู่วิกฤตการณ์ขาดแคลนอาจารย์ เช่น ทันตแพทย์ ถ้าแก้ปัญหาไม่ทันท่วงทีในเวลาอีกสามถึงห้าปีข้างหน้า ไทยจะมีปัญหาเรื่องการสร้างบุคลากรรุ่นใหม่ในสายวิชาชีพทันตแพทย์ ขณะเดียวกันต้องระวังดูแลในเรื่องมาตรฐานของคนจากประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนที่เข้ามาประกอบอาชีพทั้ง 7 อาชีพในไทยด้วยเช่นกัน เพราะอาจจะมีผู้มาจากประเทศอื่นที่มาก่อประกอบอาชีพในไทยมีปัญหาความอ่อนด้อยในเรื่องมาตรฐาน ซึ่งถ้าดูแลไม่รอบคอบรัดกุมอาจก่อให้เกิดผลกระทบกับสังคมไทยในทางลบและอาจส่งผลกระทบต่อปัญหาการประกอบอาชีพของคนไทยเอง แต่อย่างไรก็ตามในภาพรวมสังคมไทยกำลังเข้าสู่ภาวะสังคมผู้สูงอายุจำนวนคนในวัยทำงานกำลังลดลงอย่างมีนัยสำคัญมีข้อมูลว่าอีกประมาณสิบปีข้างหน้า สัดส่วนคนในวัยทำงานจะต่ำกว่าประชากรผู้สูงอายุมาก โดยเฉพาะแรงงานฝีมือในกลุ่มอาชีพทั้ง 7 นั้น ผู้ที่จบจากสายวิชาชีพดังกล่าวจะประกันได้ว่าไม่แน่ว่าจะมีใครที่ตกงาน เพราะมีตลาดใหญ่มากรองรับทั้งในไทยและในประเทศอาเซียน ข้อตกลงเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีในกลุ่มประเทศอาเซียนทั้ง 7 อาชีพในปี 2015 (2558) แม้จะเป็นโอกาสของคนไทยในสายวิชาชีพดังกล่าว แต่ก็มีความที่ต้องระวังด้านการที่คนไทยไปทำงานยังประเทศอื่น และการที่คนประเทศอื่นมาทำงานประเทศไทย ในส่วนของผลกระทบด้านการเปิดเสรีแรงงานฝีมืออาจทำให้มีการเคลื่อนย้าย

แรงงานจากประเทศที่ให้ค่าตอบแทนต่ำไปยังประเทศที่ให้ค่าตอบแทนสูงกว่า การไหลเข้า-ออกแรงงานจำนวนมากอาจส่งผลให้ตลาดแรงงานในประเทศมีความไม่แน่นอนและอาจเกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานฝีมือในประเทศได้ ค่าตอบแทนของแรงงานไทยยังต่ำกว่าสิงคโปร์และมาเลเซีย ซึ่งอาจกระทบต่อไปยังภาคอุตสาหกรรม ภาคธุรกิจ และเศรษฐกิจของประเทศได้ การแข่งขันของตลาดแรงงานในประเทศจะมีทวีความเข้มข้นมากขึ้น การไหลเข้าของแรงงานต่างชาติที่เพิ่มขึ้น จะยิ่งช่วงชิงตำแหน่งงานไปจากแรงงานไทยมากขึ้นตามไปด้วย โดยเฉพาะแรงงานไทยที่เสียเปรียบในด้านทักษะภาษาอังกฤษ เพราะแรงงานต่างด้าวเข้ามาแย่งงานคนไทยทำ ในความเป็นจริงอาเซียนตกลงกันที่จะเปิดเสรีเฉพาะแรงงานวิชาชีพหรือแรงงานทักษะสูง (skilled labour) เพียง 8 วิชาชีพเท่านั้น ได้แก่ แพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล วิศวกร สถาปนิก นักสำรวจ นักบัญชี และบุคลากรวิชาชีพท่องเที่ยวไม่ได้เปิดเสรีแรงงานทุกระดับที่สำคัญยังไม่มีนโยบายการเปิดเสรีแรงงานไร้ทักษะ แต่ปัจจัยสำคัญอีกประการคือ กลไกตลาดในยุคโลกาภิวัตน์ คือ การลงทุนต่างๆ โดยเฉพาะในภาค อุตสาหกรรมจะเน้นกระจายไปยังประเทศที่มีปัจจัยเอื้อต่อการลดต้นทุนการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าแรงงานซึ่งการที่ประเทศไทยมีความพร้อมของปัจจัยพื้นฐานทำให้มีการย้ายฐานการผลิตของอุตสาหกรรมหลายประเภทมายังประเทศไทย ซึ่งประเด็นดังกล่าวข้างต้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาถึงการเตรียมความพร้อมของแรงงานไทยมีฝีมือ 8 วิชาชีพว่าจะมีความพร้อมมากน้อยเพียงใด

คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการค้นคว้า ศึกษา การเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยว และการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนในมุมมองของนักศึกษาที่กำลังเข้าสู่ตลาดแรงงาน หรือผู้ที่กำลังเข้าสู่ตลาดแรงงาน รวมทั้งบุคลากรที่อยู่ในตลาดแรงงาน และที่กำลังจะเข้าสู่ตลาดแรงงาน เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับแรงงานไทย นำไปใช้ประกอบการตัดสินใจในการเดินทางไปทำงานยังประเทศสมาชิก ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาและเพิ่มโอกาสการถูกจ้างงานของบุคลากร รวมทั้งใช้เป็นแนวทางในการกำหนดทิศทางการวางแผนการเปิดหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรเพื่อเข้าสู่ประชาคมอาเซียนต่อไป รวมทั้งเป็นฐานข้อมูลในการตัดสินใจด้านการพัฒนาบุคลากรด้านแรงงานขององค์กรต่าง ๆ ของประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์หลักของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะความรู้ความเข้าใจ ความต้องการและการเตรียมความพร้อมของการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน
2. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจ ความต้องการและความพร้อมด้านวิชาชีพการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนกับปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษา
3. เพื่อหาแนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ นักศึกษาที่เรียนในสาขาวิชาชีพด้านแพทย์ พยาบาลและการท่องเที่ยวของมหาวิทยาลัยเอกชน 6 แห่งของจังหวัดปทุมธานี ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือก

แบบเฉพาะเจาะจงกับนักศึกษาปีสุดท้ายและใช้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจากการไม่ทราบประชากรที่แน่นอนใช้สูตรครอแครน (บุญเรียง ขจรศิลป์, 2543) ได้กลุ่มตัวอย่าง 384 คน ทำการเลือกจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วน ตามสาขาวิชา และผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน ได้แก่ นักศึกษา บัณฑิตที่จบและทำงานในกลุ่มอาเซียน และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว แพทย์และพยาบาลศาสตร์

ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎีด้านการเคลื่อนย้ายแรงงานการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถแก้ปัญหาในการดำเนินงานของหน่วยงานที่ทำการวิจัยองค์กรวิชาชีพที่ต้องการใช้ข้อมูลเพื่อตัดสินใจจ้างแรงงาน

2. สามารถเป็นองค์ความรู้ในการวิจัยให้กับสถาบันอุดมศึกษา สถาบันพัฒนาบุคลากร สถาบันฝีมือแรงงานของกรมแรงงาน นักวิชาการ นักศึกษาและผู้สนใจที่ต้องการนำแนวทางความต้องการด้านแรงงานอาเซียนจะใช้ฐานข้อมูลเผยแพร่ผลงานให้กับสถาบันต่าง ๆ เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ไปพัฒนางานวิจัยกับกลุ่มเป้าหมายอื่นต่อไป

วิธีการวิจัย

ทำการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักศึกษาปีสุดท้ายที่เรียนในสาขาวิชาชีพที่สามารถย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรีในประชาคมอาเซียน ด้านการท่องเที่ยว ด้านการแพทย์ และพยาบาลศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเอกชนในจังหวัดปทุมธานีจำนวน 6 แห่ง จำนวน 384 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย แบ่งตามสัดส่วนของสาขาวิชาในสถาบันอุดมศึกษา เอกชนจำนวน 6 แห่ง คือ (1) สาขาการท่องเที่ยวจำนวน 160 คน และ(2)สาขาแพทย์/พยาบาลศาสตร์จำนวน 224 คน และใช้กลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน ได้แก่ นักศึกษา บัณฑิตที่จบการศึกษา และนักวิชาการที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว ด้านการแพทย์ และพยาบาลศาสตร์

ระยะที่ 1 ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านความรู้ความเข้าใจด้านการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนของผู้ตอบแบบสอบถาม นำตัวแปรองค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจด้านวิชาชีพเสรี ความพร้อมของนักศึกษา และความต้องการการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน ที่ได้ทำการวิเคราะห์สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไปเป็นตัวแปรอิสระในการวิเคราะห์เปรียบเทียบหาความแตกต่าง

ระยะที่ 2 หาแนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน สัมภาษณ์บุคลากรที่ทำงานด้านการท่องเที่ยว บุคลากรทางการแพทย์และพยาบาลจำนวนทั้งสิ้น 20 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เป็นแบบสอบถาม ซึ่งมี 2 ตอนคือ

1. แบบสำรวจ ลักษณะการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน
2. แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง ที่สร้างขึ้นมาเสนอผู้ทรงคุณวุฒิและนำไปนำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณา ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่านเพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ของแบบสอบถามแล้วนำมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (index of item objective congruence) ระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหา นำแบบสอบถามที่ผ่านเกณฑ์ค่าดัชนีที่ไม่ต่ำกว่า 0.50 แล้วนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 รายแล้วนำมาตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยวิธีหาความเชื่อมั่น ใช้สูตรหาค่าสัมประสิทธิ์ Cronbach's Alpha โดยใช้เกณฑ์สัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามที่ Jump (1978) ได้เสนอแนะเป็นเกณฑ์การยอมรับไว้ที่ ค่า α ตั้งแต่ 0.7 ขึ้นไป และจากผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) $\alpha = 0.815$ และในตัวแปรความรู้ความเข้าใจ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) $\alpha = 0.802$ และตัวแปรความต้องการและความพร้อม $\alpha = 0.813$

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูล 2 ตอน

ระยะที่ 1 ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปและข้อมูลด้านความรู้ความเข้าใจด้านการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าเฉลี่ย (Mean)

นำตัวแปรองค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจด้านการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน ที่ได้ทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไปเป็นตัวแปรอิสระในการวิเคราะห์เปรียบเทียบหาความแตกต่าง และหาความสัมพันธ์ ใช้สถิติการวิเคราะห์หาค่าเปรียบเทียบด้วย T-Test /Anova และหาความสัมพันธ์ของความรู้ความเข้าใจด้านวิชาชีพเสรี ความพร้อมของนักศึกษา และความต้องการเข้าสู่แรงงานวิชาชีพที่เปิดเสรีของนักศึกษาต่อไป

ระยะที่ 2 หาแนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน คณะผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 คน ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีสุดท้าย บัณฑิตที่จบการศึกษาและทำงานในอาเซียน นักวิชาการในสาขาท่องเที่ยว แพทย์ และพยาบาลศาสตร์ อย่างละ 5 คน นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา และจัดทำารเรียบเรียงจัดทำรายงานวิจัยต่อไปด้วยการบรรยาย จัดทำตารางและตารางภาพ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ลักษณะของการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน มี 3 ลักษณะตามระดับความสำคัญมากที่สุด 3 ระดับ ได้แก่ มีความรู้เกี่ยวกับการ

รวมตัวของประเทศสมาชิกอาเซียน มีความต้องการเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฐาน และ มีความพร้อมเกี่ยวกับเข้ารับการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการรวมตัวของประเทศสมาชิกอาเซียน จากผลการเปรียบเทียบจำแนกตามเพศ สาขาวิชาที่ต่างกันของนักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจ ความต้องการและความพร้อมในการเคลื่อนย้ายแรงงานไม่แตกต่างกัน

แนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน มี 5 ด้าน ได้แก่ 1)ด้านกายภาพ ได้แก่ มีความเข้าใจการได้รับค่าจ้างของประชาคมอาเซียน ต้องการย้ายถิ่นฐาน ต้องการได้รับค่าจ้างในระดับสากล 2)ด้านความมั่นคง ได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจการปฏิบัติตามข้อกำหนดของอาเซียนด้านวิชาชีพ 3)ด้านสังคม ได้แก่ เข้าใจการเปิดตลาดเสรีด้านวิชาชีพ 4)ด้านความก้าวหน้า ได้แก่ ต้องการเรียนรู้มาตรฐานสากลของอาเซียนต้องการพัฒนาทักษะความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพและภาษา 5)ด้านความสำเร็จ ได้แก่ การได้รับประกาศนียบัตรสมรรถนะวิชาชีพ พัฒนาศักยภาพตนเอง สามารถปรับตัวและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน

	ด้านความรู้ความเข้าใจการเคลื่อนย้ายแรงงานของนักศึกษา	ด้านความต้องการการเคลื่อนย้ายแรงงานของนักศึกษา	ด้านความพร้อมการเคลื่อนย้ายแรงงานของนักศึกษา
ด้านกายภาพ	มีความเข้าใจการได้รับค่าจ้างของประชาคมอาเซียน	ต้องการย้ายถิ่นฐาน ต้องการได้รับค่าจ้างในระดับสากล	
ด้านความมั่นคง	มีความรู้ความเข้าใจการปฏิบัติตามข้อกำหนดของอาเซียนด้านวิชาชีพ มีความรู้ความเข้าใจระเบียบการทำงานที่มีความยืดหยุ่นของประชาคมอาเซียน	ต้องการทำงานกับกลุ่มประเทศอาเซียนส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน	สามารถเรียนรู้และปฏิบัติตามมาตรฐานสากลได้ เช่น การตรงต่อเวลา การมีความรับผิดชอบ
ด้านสังคม	เข้าใจการเปิดตลาดเสรีด้านวิชาชีพเข้าใจด้านวัฒนธรรมอาเซียน		ทำงานที่มีผู้ร่วมงานเป็นชนชาติสมาชิกอาเซียนนั้นจะทำให้ระเบียบการทำงานมีความยืดหยุ่น
ด้านความก้าวหน้า		ต้องการเรียนรู้มาตรฐานสากลของอาเซียนต้องการพัฒนาทักษะความเชี่ยวชาญการใช้คอมพิวเตอร์	พร้อมฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการรวมตัวของประเทศสมาชิกอาเซียนพร้อมที่จะเพิ่มความรู้ ความสามารถให้แก่ตนเองเพื่อทำให้ได้รับค่าตอบแทนที่สูงขึ้นพร้อมในการ

		ต้องการเพิ่มพูนความรู้ด้านวิชาชีพและภาษากับองค์กรที่ทำงานในอาเซียน	ใช้งานคอมพิวเตอร์ หรือเทคโนโลยีสารสนเทศพร้อมในการสื่อสารภาษาอังกฤษ
ด้านความสำเร็จ	มีความรู้ความเข้าใจและใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารได้การใช้งานคอมพิวเตอร์หรือเทคโนโลยีสารสนเทศมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการได้รับประกาศนียบัตรสมรรถนะวิชาชีพในสาขา	ต้องการความสำเร็จจากพัฒนาศักยภาพตนเอง	สามารถปรับตัวและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำงานผู้ร่วมงานเป็นชาติอาเซียน

อภิปรายผล

จากผลวิจัยเรื่อง แนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน โดยศึกษาลักษณะการเตรียมความพร้อมของนักศึกษา เปรียบเทียบลักษณะการเตรียมความพร้อมของนักศึกษา ความรู้ความเข้าใจด้านการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนกับปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษาและเพื่อหาแนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน พบว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยดังนี้

จากผลวิจัยการให้ความสำคัญต่อความรู้ความเข้าใจด้านการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนความพร้อมของนักศึกษา และความต้องการแนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียนโดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านตามอันดับ ได้แก่ ความต้องการเข้าสู่แรงงานวิชาชีพ ด้านความรู้ความเข้าใจด้านแนวทางการเคลื่อนย้ายบุคลากรวิชาชีพด้านการท่องเที่ยวและการแพทย์ทำงานในประเทศสมาชิกอาเซียน ด้านความพร้อมของนักศึกษา รวมทั้งมีความรู้เกี่ยวกับการรวมตัวของประเทศสมาชิกอาเซียน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาได้แก่ มีการปรับระดับค่าจ้างเงินเดือนของแรงงานทักษะให้อยู่ในระดับสากล เข้าใจในการเปิดตลาดเสรีด้านแรงงาน มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตามข้อกำหนดของอาเซียน และข้อที่อยู่ในอันดับสุดท้าย คือมีความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกลุ่มอาเซียน และผลการวิจัยด้านความต้องการเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฐาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา ต้องการเพิ่มพูนความรู้ด้านภาษากับองค์กรที่ทำงานในอาเซียน ต้องการโอกาสในการทำงานกับองค์กรต่างประเทศเพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองต้องการเรียนรู้มาตรฐานสากลของอาเซียน และข้อที่อยู่ในอันดับสุดท้ายคือ ต้องการไปทำงานในกลุ่มอาเซียนเพราะเป็นสิ่งที่ท้าทาย มีความพร้อมเกี่ยวกับเข้ารับการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการรวมตัวของประเทศสมาชิกอาเซียนมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาได้แก่ สามารถเรียนรู้และปฏิบัติตามมาตรฐานสากลได้ เช่น การตรงต่อเวลา การมีความรับผิดชอบ พร้อมศึกษาด้านวัฒนธรรมอาเซียน ในการที่จะเข้าแข่งขันในตลาดแรงงานระดับอาเซียน พร้อมในการใช้งานคอมพิวเตอร์ หรือเทคโนโลยีสารสนเทศ ในการที่จะเข้า

แข่งขันในตลาดแรงงานระดับอาเซียน พร้อมทั้งจะเพิ่มความรู้ ความสามารถให้แก่ตนเอง เพื่อให้ท่านได้รับค่าตอบแทนที่สูงขึ้นและที่น้อยที่สุดได้แก่ ปรับตัวให้เข้ากับผู้ร่วมงานที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม ซึ่งจากผลวิจัยดังกล่าวมีความแตกต่างกับ มงคลรัตน์ ก้อนเครือ มนสิการ ชัยวิบูลย์ผล และสุนารี จุลพันธ์ (2557) ศึกษาความพร้อมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครกับการเข้าสู่ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียน พบว่ามีระดับความรู้พื้นฐานน้อยที่สุดคือ วัตถุประสงค์ความร่วมมือด้านแรงงานภายใต้การประชุมรัฐมนตรีแรงงานอาเซียน และ ด้านระดับความคิดเห็นต่อการเข้าสู่ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียน อยู่ในระดับ ปานกลาง และด้านต่ำสุดคือ ความหลากหลายของแรงงานอพยพเข้า-ออก สำหรับความพร้อม ของนักศึกษามีความสอดคล้องกันโดยพบว่า มีความพร้อมในการเรียนรู้และพร้อมที่จะพัฒนาทักษะตนเองสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในระดับมาก แสดงให้เห็นถึงการตื่นตัวหรือความกระตือรือร้น ของนักศึกษาในการเตรียมความพร้อมสู่การเปลี่ยนแปลงที่จะมาถึง นอกจากนี้ยังพบว่า แตกต่างจากงานวิจัยของ ปรัชญา ชุมนานเสียว (2555) ศึกษาเรื่องความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงสู่การเป็นประชาคมอาเซียนที่พบว่า นักศึกษามีความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยตนเองสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในภาพรวมอยู่ในระดับต่ำ โดยมีด้านการเปิดใจรับโอกาสที่จะเรียนรู้อยู่ในระดับสูง

จากผลการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจ ความต้องการและความพร้อมในการเคลื่อนย้ายแรงงานจำแนกตามเพศ พบว่า นักศึกษาที่มีเพศต่างกัน มีความรู้ความเข้าใจ ความต้องการและความพร้อมในการเคลื่อนย้ายแรงงานไม่แตกต่างกัน และนักศึกษาที่มีการเรียนสาขาวิชาต่างกัน มีความรู้ความเข้าใจ ความต้องการ และความพร้อมในการเคลื่อนย้ายแรงงานไม่แตกต่างกัน รวมทั้งนักศึกษาที่มีภาคต่างกัน มีความรู้ความเข้าใจ ความต้องการ และความพร้อมในการเคลื่อนย้ายแรงงานไม่แตกต่างกัน ซึ่งจากผลการวิจัยนี้มีความแตกต่างกับผลวิจัยของปรัชญา ชุมนานเสียว (2554) ศึกษาเรื่องความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงสู่การเป็นประชาคมอาเซียน พบว่า เพศและการรู้จักและเข้าใจประชาคมอาเซียนของนักศึกษาแตกต่างกันมีความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยตนเองสู่การเป็นประชาคมอาเซียนแตกต่างกัน แต่สอดคล้องกับงานวิจัยของมงคลรัตน์ ก้อนเครือ มนสิการ ชัยวิบูลย์ผล และสุนารี จุลพันธ์ (2557) ศึกษาความพร้อมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครกับการเข้าสู่ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียน พบว่า ความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยการเตรียมความพร้อมของนักศึกษาจำแนกตามชั้นปีและคณะที่แตกต่างกันมีการเตรียมความพร้อมต่อการเข้าสู่ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีสิทธิในการเรียนรู้ รับรู้ในเรื่องประชาคมอาเซียนที่เท่าเทียมกัน ดังนั้น เพศ ชั้นปี และคณะจึงไม่มีผลต่อการเตรียมความพร้อมต่อการเข้าสู่ตลาดแรงงานของประชาคมอาเซียนแต่อย่างไร เนื่องจากนักศึกษาทุกคนสามารถรับข้อมูลความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียนเท่าเทียมกัน และจากผลวิจัยของอรรวรรณ สีวานิช (2554) ศึกษาเรื่อง ความพร้อมของนักศึกษาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์กับการเข้าสู่ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียนที่พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่สามารถตอบคำถามเกี่ยวกับรายละเอียดเชิงลึกของการเคลื่อนย้ายแรงงานและข้อตกลงอาเซียนที่ได้จัดทำขึ้นได้ถูกต้องนัก สำหรับทัศนคติเกี่ยวกับการปรับตัวและควรเตรียมความพร้อมของกลุ่มตัวอย่าง อยู่ในระดับมากเกือบทุกด้าน

ทั้งนี้ จากความแตกต่างของผลวิจัยที่นำเสนอไปข้างต้นนี้อาจเป็นเพราะใน สามปีที่ผ่านมามีการเตรียมความพร้อมด้านประชาคมอาเซียนเพิ่มมากขึ้นจึงทำให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจและมีความพร้อมมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. จากผลวิจัยด้านความพร้อมของนักศึกษา ควรมีการสร้างโอกาสในการพัฒนาตนเองทั้งด้านภาษาอังกฤษและภาษาในอาเซียนเพื่อการเตรียมพร้อมสู่การทำงานในกลุ่มอาเซียน
2. จากผลวิจัยด้านแนวทางการความต้องการ ควรมีการเสริมสร้างบทบาทการแนะแนวอาชีพอาเซียนในสถาบันการศึกษามากขึ้น
3. ควรมีการพัฒนาตนเองด้านวิชาชีพเพิ่มขึ้นด้วยการศึกษาจากกลุ่มอาเซียนถึงแนวทางการพัฒนาและความแตกต่างกันทั้งด้านวิชาการ และการปฏิบัติจริงที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ
4. สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาควรปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาให้มีความทันสมัยและปรับปรุงระบบการจัดการเรียนการสอนให้ทันกับโครงสร้างตลาดแรงงานโดยยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาเพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยกลยุทธ์การพัฒนาความสำเร็จของการเข้าทำงานในกลุ่มประเทศอาเซียนของกลุ่มวิชาชีพ
2. ควรทำวิจัยทดลองและพัฒนาด้านการเตรียมตัวสู่ประชาคมอาเซียนและจัดทำคู่มือการเตรียมพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2557). **สรุปสถานการณ์นักท่องเที่ยวเดือนกรกฎาคม 2557**. กรุงเทพฯ: กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- บุญเรียง ขจรศิลป์. (2543). **วิธีวิจัยทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พี.เอ็น.การพิมพ์.
- ปรัชญา ชุมนานเสียว. (2554). **ศึกษาเรื่องความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยตนเองของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงสู่การเป็นประชาคมอาเซียน**. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มงคลรัตน์ ก้อนเครือ มนสิการ ชัยวิบูลย์ผลและสุนารี จุลพันธ์. (2557). **ศึกษาความพร้อมของนักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนครกับการเข้าสู่ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียน**.งานวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
- แสงแข บุญศิริ และคณะ. (2557). **การจัดทำและพัฒนาปรับปรุงมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว (มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว)ประจำปีงบประมาณ 2557**. กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- อรรธรณ สีสวานิช. (2554). **ความพร้อมของนักศึกษาคณะสังคมศาสตร์สงเคราะห์ศาสตร์กับการเข้าสู่ตลาดแรงงานประชาคมอาเซียน**. สารนิพนธ์ รส.ม..มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.